

Ακόμα ένα - αποσπασματικό - έργο του Γ. Χορτάση: *Η Ξεχασμένη Νύφη*

Εις μνήμην Růžena Dostálová και Εμμανουήλ Κριαρά

Günther Steffen Henrich*

Πρόσφατα ο Βάλτερ Πούχγερ (επανα)δημοσίευσε ένα ωραίο βιβλίο¹, στο οποίο ανιχνεύεται η ιστορία ενός παραμυθιού τύπου AaTh 313c, κυρίως στην Ιταλία και την Ελλάδα, και ανασυγκροτούνται λαμπρά τα αποσπάσματα ανώνυμου έμμετρου έργου της Κρητικής Ακμής, μάλλον κωμωδίας², που βασίζεται σ' αυτό· αξιοσημείωτο πως τα αποσπάσματα διασώθηκαν αποκλειστικά προφορικά, αν και σε πάρα πολλές κατά τόπους παραλλαγές. Το παραδομένο δραματικό κείμενο, το οποίο αποτελείται μόνο από μέρη δύο σκηνών με συνολικά 156 δεκαπεντασύλλαβους στίχους (78 δίστιχα) και παρουσιάζει τουλάχιστον τρία χάσματα, ονομάστηκε, κατά το σχετικό παραμύθι, *Η Ξεχασμένη Νύφη* (στο εξής: *ΞΝ*). Με τη μετάβαση σε δεδομένη ιστορική στιγμή από το πεζό ανώνυμο παραμύθι στο ποιητικό προσωπικό - αν και για μας ακόμη επίσης ανώνυμο - έντεχνο έργο συντελέστηκε λοιπόν κάποια λογοτεχνική συνέχεια.

Παρακάτω θα γίνει όμως προσπάθεια με τη μέθοδο της «κρυπτοσφραγίδας»³ να διαπιστωθεί στο *Πρώτο Βήμα* το ειδικότερο πατριδωνυμικό και στο *Δεύτερο Βήμα* να εξευρεθεί το ονοματεπώνυμο (και το γενικότερο πατριδωνυμικό) του ποιητή. Ανακεφαλαιώνω τις αρχές επισήμανσης αυτού του συστήματος απόκρυψης ονομαστικών στοιχείων ενός ποιητή, η οποία βρίσκεται συνήθως τουλάχιστον στο τέλος ή (και) στην αρχή του συγκεκριμένου έμμετρου έργου, μπορεί όμως και να επαναληφτεί σ' ολόκληρο το κείμενο:

- 1) Δοκιμάζουμε, αν εμφανίζεται το α' γράμμα του υποτιθέμενου πάντα ονόματος του ποιητή στον α' στίχο του ποιήματος ή τμήματός του. Εάν εμφανίζεται,
- 2) προχωρούμε ως τη β' εμφάνιση (δηλ. την επανάληψη) του ίδιου γράμματος.
- 3) Ξανακάνουμε τα δυο αυτά βήματα για όλα τα άλλα γράμματα του ονόματος - η β' εμφάνιση του τελικού γράμματος πρέπει να λάβει χώρα στον τελευταίο (ή τουλάχιστον τον προτελευταίο, βλ. αρ. 5) στίχο του τμήματος.
- 4) Φυσικά οι αποστάσεις ανάμεσα στα επιμέρους γράμματα (και τις επαναλήψεις τους) δεν επιτρέπεται να είναι πολύ μεγάλες: το σύνολο των στίχων που περιέχουν τα γράμματα του ονόματος (ή του πατριδωνυμικού ή του επαγγελματικού χαρακτηρισμού) του ποιητή δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερο από τον αριθμό αυτών των γραμμάτων. (Επιτρέπεται και ένας κατά σειράν στίχος να μην περιλαμβάνει καθόλου γράμμα του ονόματος ή επανάληψη του γράμματος· αυτή η εξαίρεση δεν ισχύει όμως για τον πρώτο στίχο του τμήματος.)
- 5) Εκτός των «κατιουσών» κρυπτοσφραγίδων, οι οποίες ξεκινούν από την αρχή τμήματος, υπάρχουν και «ανιούσες» που ανεβαίνουν από το τέλος του· καθόλου σπάνια συνυπάρχουν μάλιστα οι δύο τύποι στο ίδιο σημείο ενός κειμένου («συνδυασμένες κρυπτοσφραγίδες», σχεδόν όλες οι παρακάτω περιπτώσεις).
- 6) Ορισμένες κρυπτοσφραγίδες αποτελούνται όχι μόνο από την ονομαστική ή γενική του ονόματος του ποιητή - ενδεχομένως και επιπλέον του άρθρου -, αλλά περιέχουν επίσης μιαν αποστροφή στον αναγνώστη / στους αναγνώστες ή τον φίλο (μαικήνα), στον οποίον απευθύνεται ή αποστέλλεται το ποίημα (... σου / ο σος, ή - προκειμένου για τους αναγνώστες - ... σας). Είναι μάλιστα δυνατό να επεκτείνονται οι κρυπτοσφραγίδες και μ' ένα είμαι (εγώ) ή είναι/ένας/έν(ι) ώστε να γίνουν ολόκληρες γραμματικές προτάσεις.

* Günther Steffen Henrich, δρ.Φ. ΑΠΘ, ομότιμος καθηγητής Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Λιψίας. Email: henrich@rz.uni-leipzig.de

¹ Πούχγερ (2011). Πρόκειται για ελληνική μετάφραση και επεξεργασία του Manusakas/Puchner (1984).

² Πούχγερ (2011, 248-256 και 267-269).

³ Βλ. τα άρθρα μου στη Βιβλιογραφία (Henrich 1997-2012).

Αν έτσι βγει το υποτιθέμενο όνομα (πατριδωνυμικό, επαγγελματικό) τουλάχιστον δύο φορές, με μεγάλη πιθανότητα βρέθηκε ο ποιητής. (Εάν όμως αυτή η μέθοδος δεν επιφέρει το ζητηθέν όνομα, φυσικά υπάρχουν δύο δυνατότητες: Ή ο ποιητής δεν εφάρμοσε το σύστημα της κρυπτοσφραγίδας ή αυτός είναι άλλος από τον υποτιθέμενο.) Τονίζω πως η κρυπτοσφραγίδα - σε αντίθεση προς την ακροστιχίδα, το μεσόστιχο και το τελέστιχο - δεν μπορεί να φανεί *αυτόματα από μέσα απ' το ίδιο το ποίημα*: είναι μόνο δυνατό να επαληθεύσουμε ενδεχομένως ονομαστικά στοιχεία ενός ποιητή που υποθέτουμε εκ των προτέρων.

Μία λέξη για το πώς σημειώνονται τα γράμματα των κρυπτοσφραγίδων στα τμήματα του έργου που ακολουθούν: Στις *κατιούσες* κρυπτοσφραγίδες μέσα στο κείμενο *υπογραμμίζονται*, και για λόγους σαφήνειας επαναλαμβάνονται στο *αριστερό* περιθώριο (οι *α'* εμφανίσεις με κεφαλαία γράμματα, οι *β'* με πεζά). Στις *ανιούσες* κρυπτοσφραγίδες τα σχετικά γράμματα τυπώνονται *παχιά (έντονα)* και επαναλαμβάνονται κατά τον ίδιο τρόπο στο *δεξιό* περιθώριο.

Πρώτο Βήμα, η γεωγραφική προέλευση του κειμένου

Εντύπωση κάνει στα αποσπάσματα η εξαιρετική πυκνότητα και έκταση εκείνων των προφορικών παραλλαγών, οι οποίες διαπιστώθηκαν στον νομό και μάλιστα στην πόλη του *Ρεθύμνου*: Οι 9 από τις συνολικά 29 έμμετρες παραλλαγές της Κρήτης προέρχονται απ' αυτόν τον νομό, και μάλιστα ανάμεσά τους οι 5 με το καλύτερο κείμενο και τον μεγαλύτερο αριθμό στίχων απ' όλες τις ελληνικές παραλλαγές: οι αρ. 1 Πούχγερ (132 στίχοι), αρ. 26 (126 στ.), αρ. 2 (120 στ.), αρ. 3 (107 στ.) και αρ. 4 (81 στ.). Όσο για την ακριβέστερη γεωγραφική προέλευση, δύο παραλλαγές προέρχονται από την ίδια την πόλη (οι αρ. 2 και 4), δύο άλλες από πολύ κοντινά χωριά (οι αρ. 26 και 3) και η μία με τους περισσότερους στίχους και άπταιστο κείμενο (αρ. 1) από το Χωρδάκι, 40 χιλιόμετρα νοτιοανατολικά του Ρεθύμνου.⁴ Και το επώνυμο (Αφεντο-) *Ταρόνοι* του στ. 17 παραπέμπει στο Ρέθυμνο, σε οικογένεια ζωγράφων⁵. Η σκέψη λοιπόν πως ο ποιητής ήταν Ρεθύμιος δεν θα είναι και πολύ τολμηρή.

Εφόσον οι γνωστές κρητικές κωμωδίες του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα⁶ (*Κατσούρμπος, Στάθης-Φορτουνάτος*), αλλά και γενικά η πλειονότητα των ελληνόγλωσσων ποιητικών κειμένων του νησιού από την ίδια εποχή αποδεδειγμένα καταγράφηκαν στο *λατινικό* αλφάβητο (με *ιταλίζον*, ακριβέστερα λίγο πολύ «βενετίζον», σύστημα γραφής), είναι πολύ πιθανό πως και η *ΞΝ* γράφηκε αρχικά με το ίδιο, το δυτικό αλφάβητο. Οι αντιστοιχίες των γραφημάτων, όπως τις βλέπουμε π.χ. στο χφ. του *Φορτουνάτου*⁷ και στο λατινόγραφο χφ. της *Ερωφίλης*⁸ – παραλείπω τις εντελώς αυτονόητες – είναι οι εξής: e *ε/αι*· i *ι/η/υ/ει/οι/υι*· o *ο/ω*· u *ου*, αλλά και β (καθώς και υ μετά α- ή ε- και μπροστά από φωνήεν ή ηχηρό σύμφωνο)· b *μπ*· c μπροστά στα a, o, u ή σύμφωνο κ· ce *τσε*· chi *κι* κτλ.· chie *κε/και*· ci *τσι* κτλ.· d *ντ*· dh δ· f φ, αλλά και υ μετά α- ή ε- και μπροστά σε άηχο σύμφωνο· g γ, αλλά και γγ/γκ· ggli *γλι* κτλ.· ggni *γνι* κτλ.· gh χ· ghie *χε/χαι*· gie *γε/γαι*· gli *λι* κτλ.· gni *νι* κτλ.· s ζ, αλλά και αρχικό ή τελικό καθώς και προσυμφωνικό σ/ς· -ss- -σ- *ανάμεσα σε φωνήεντα*: th θ· x ζ· z (που απαντούσε σχεδόν μόνο μπροστά στα a, o, u) τζ, αλλά και (το σύγχρονό μας) τσ, αντίστοιχα. Τα ελληνικά διττά σύμφωνα (μμ κτό.) αποδίδονταν με τα αντίστοιχα απλά λατινικά γράμματα (m, π.χ. *grama*, κτό). Τα k, q, w, y δεν χρησιμοποιούνταν, το αρχικό h- μόνο στο ουσιαστικό *hora*, το j μόνο μετά i αντί δευτέρου i: π.χ. rijtis = *ποιητής*. Για τα Uu και Vv που θεωρούνταν ένα γράμμα, δεν είχαν δηλ. ακόμα χωριστεί για τη δήλωση του φωνήεντος και του συμφώνου, γράφω κατά τη συνήθεια της εποχής μόνο V και u.

Αν λοιπόν επαναμεταγράψουμε τα αποσπάσματα με λατινικούς χαρακτήρες, πράγματι διαπιστώνουμε τις εξής 17 περιπτώσεις κρυπτοσφραγίδων με το ειδικότερο πατριδωνυμικό ο

⁴ Πούχγερ (2011, 226-229) με λεπτομερή χάρτη.

⁵ Manusakas/Puchner (1984, 89-90 με τη σημείωση 312).

⁶ Πούχγερ (2011, 245-247).

⁷ Vincent (1980, κριτ. υπόμνημα, passim) – ο Φόσκολος συνήθως έγραφε ακόμα τα έρρινα m και n μπροστά στα b, d, g, παρόλο που στα κρητικά είχε πια γίνει η απερρίνωση.

⁸ Legrand (1881/1974, 334-399).

Rethimgnios (Ρεθύμνιος) / *Rethemgnios* (Ρεθεμνιός) ή ο *Rethemgniotis* (Ρεθεμνιώτης) / *Rethimgniotis* (Ρεθυμνιώτης):

Στίχοι	Κατιούσες κρυπτοσφραγίδες		Ανιούσες κρυπτοσφραγίδες
α) 1-10	-		O Rethi/emgniotis
β) 11-22	O Rethi/emgniotis		-
γ) 23-34	O Rethi/emgniotis	+	o Rethi/emgnios
δ) 35-42	O Rethi/emgnios	+	o Rethi/emgnios
[43-60	-		-
ε) 61-72	O Rethi/emgniotis-sas ime	+	o Rethi/emgnios
στ) 73-84	O Rethi/emgniotis-sas	+	o Rethi/emgniotis
ζ) 85-92	O Rethi/emgniotis		-
η) 93-104	O Rethi/emgniotis		-
θ) 105-116	O Rethi/emgniotis-sas	+	o Rethi/emgniotis-sas
ι) 117-128	-		O Rethi/emgniotis-sas ime
ια) 129-140	O Rethi/emgniotis ene/ine	+	o Rethi/emgniotis-sas
[141-156	-		-

Παρόλο που η παρουσία αυτών των κρυπτοσφραγίδων δεν είναι λοιπόν ανελλιπής, 17 περιπτώσεις τους σε 156 στίχους θα είναι αρκετές, πιστεύω. Ενδιαφέρουσα η παντού συνύπαρξη ως δυνατότητα ανάλυσης των *Rethi-* = *Ρεθυ-* και *Rethi-* = *Ρεθε-*.

Δίνω και ολογράφως, πάλι σε λατινογράμματη επαναμεταγραφή, ένα τμήμα με συνδυασμένη κρυπτοσφραγίδα του ειδικού πατριδωνυμικού, το τελευταίο:

ια), οι 12 στίχοι 129-140:

		[Vassiglias]	
→	O o.	Ma tutos o dhaghtilidhos ine pola megalos.	-
130	R r E	Acrostathite mia stigmati, na ferun chie ton alo.	.s S a
	e T t H	Amete, pete tis xanthis, na pite tis signioras	A s S .s S i I
	h I i / E e	na'rthi to ggligoriteron, etutine tin hora.	t T o O i I n
	M m G g	Epa, chiera, mas etighie mia dhiafora megagli:	-
	N	Etuti apo to thanato to giomas ighie ugagli.	N
135	-	Chie lei pos o giucasma, chie lei pos o giosmas	g G m
	n I i O o	etuti na'tan aformi chi'eurethichien obrosmas;	M e/i I/E
	T t I	chie lei chie z'athiuoles -chie miasi na'n chi aglithia-	h H t T
	i S	chie mono pu dhen eghun<e> ci martirgies uoithia.	e E r
		[Dolceta]	
	s. E e / I i	Chiera, chi'efligsestone to giossu ode don idhes.	R
		[Vassiglissa]	
140	N n E e.	Ma'go chi'a don efiglissa, pu'ssune chie mas idhes?	.o O ←

Λοιπόν: O *Rethi/emgniotis e/ine* (κατιούσα κρυπτοσφραγίδα)
+ o *Rethi/emgniotis-sas* (ανιούσα “ ”).

Δεύτερο Βήμα, εντόπιση του ονόματος του Ρεθύμνιου ποιητή

Εάν λοιπόν το κείμενο του 17^{ου} ή του τέλους του 16^{ου} αιώνα, για το οποίο μιλούμε, προέρχεται από έναν γνωστό σε μας ποιητή του Ρεθύμνου, οι πιθανότητες να βρούμε το όνομά του είναι πολύ καλές, εφόσον μόνο δύο ήταν οι ποιητές αυτοί, ο Γεώργι(ο)ς Χορτάτσης ή Χορτάκιος και ο Μάρκος Αντώνιος Φόσκολος, οι οποίοι μάλιστα σ' όλα τα έργα τους άφησαν άφθονες κρυπτοσφραγίδες.⁹ Ενώ όμως η δοκιμασία για το όνομα του Φόσκολου δεν απέδωσε πειστικά αποτελέσματα, αντίθετα γι' αυτό του Χορτάτση βρέθηκε πληθώρα κρυπτοσφραγίδων στο

⁹ Henrich (2009 και 2010).

κείμενό μας. Επαναμεταγράψω λοιπόν εδώ στο λατινικό αλφάβητο ολόκληρο το κείμενο της νέας ελληνογράμματης έκδοσης (Πούχγερ 2011, 297-304):

[Σκηνή 1]

1)=α), 10 στ.

		[Fiorentinos ¹⁰]	
→	O	Ida'ghis, messe-Stefane, chie ghamilochitasis?	.s
	o. G	Sa na'ghies ghassi tiuoci cathesse chie logiasis.	S a A s S .s S i
		[Stefanos]	
	g I i E	O,ti chi'an igha ta'ghassa, siorì Fiorentino,	I c
	e O o	opses arga uuotiflos!... Dhe do'gho 'go s'echino,	C
5	-	ma to'gho gia to gamossu, pu thegl' i afedhiassu,	-
	R r G	na padrefitis edha coda, na'rthi i rigissassu,	a A t T r
	g I i O	pu'gha dhucat', adherfoghte, pola gia na xodhiasso	R o O
	o	ch'is z'acriuessu ci ghares rugha gia n'agigniasso.	h H g
	Ss. Ss Aa	Ma xodhiassata agnostos se mia forestiera;	G .o
10	S s.	dhen idhes gi dhen acusses? Opses arga ti fera.	O ←

Κατιούσα κρυπτοσφραγίδα *O Giorgios-sas* + ανιούσα κρυπτ. *o Ghortacis-sas*

[ΧΑΣΜΑ]

2)=β), 12 στ.

		[Fiorentinos ; ¹¹]	
→	O o.	Na'ghame pio na pepsome na tine fouerissi,	.e E m
	G g I i	mipos chie ithe fouithi, ta grossa na girissi.	M i I
	E e O o	Edon edho pu proualen ossa don omaniti!	.s S
	-	Pais, na sissis, Costadi, s'echinone to spiti?	aA sS .sS oO
15	R r	Chie the na bis chie the na dhis mia nea forestiera,	i I h H
	-	ch'ine xanthi chie omorfì san aspri peristera,	cCaAt
	G g I	chie peci pos ti ghieretun i Afedo-Tarogni	T r R
	i O o	- chi'ogli to Theo paracalun na'ne poglic'i ghrogni -	o O h
	S s. S s	ta gross' apu ton epiren, a thegli, na girissi.	H g
20	A a S s. I	pagli chie dhe, na porpati na pienome sti grissi.	G .o
	i M m E	Sti biataci ta pebame me ti dhichitis sclaua,	-
	e.	san euane ta cochina, ta prassina, ta blaua.	O ←

O Giorgios-sas ime + *o Ghortachios-sas ime*

[ΧΑΣΜΑ]

3)=γ), 12 στ.

		[Fiorentinos; ¹²]	
→	E	Pemas, na sissis, Costadhio, ida lois ci 'fagni?	.s S i I c C a
	e G g	Idhestin, ma ti bistissu, eggna na tine piagni?	A t T
		[Costadhios]	
25	O o. I i M	Ologharì apomine, sti bistimu, na sisso,	r
	-	ch'ipe: „Chie ftu sta giegniatu pu tha girissi opisso!	R o

¹⁰ Εικάζω πως το ξενικό όνομα προφερόταν ακόμα με [nt].

¹¹ Ο Κεχαγιόγλου (1988, 61) παρατήρησε πως τους στίχους 11-22 και 23-24 δεν είναι ανάγκη να τους λείει ο *Φιορεντίνος*.

¹² Ισχύει κι εδώ η προηγούμενη σημείωση.

mEe.Oo.GgI i E	A <u>me</u> <u>chie</u> <u>peton</u> na'rg <u>h</u> ode, ma 'go pigieno tora; <u>chiego</u> tha camo pramata pu tha thamax' i <u>gh</u> ora.”	O h H g G
	[Fiorentinos]	
30 e O o R r	Dhiaole chi'eparetine, ida <u>pola</u> fouume, mi masse cami ed <u>ropi</u> , mudhe flur <u>ia</u> dhume.	- .o
	[Costadhios]	
G g I i O o S s.	Dhostemu dha ti bler <u>omi</u> , dhost <u>mu</u> chie to gopo, <u>giati</u> <u>pola</u> 'patha o ftoghos <u>oste</u> na uro to <u>dopo</u> .	O .e E m M i I .o
	[Fiorentinos]	
S s A a S s.	Na, gaidhare, ti bler <u>omi</u> <u>gia</u> tutusse tus dhio, <u>giati</u> se gligo tiuoci sitas <u>tornessa</u> uio.	O g G e E <--

Ego ime o Giorgios-sas + ego ime o Ghortacis (ή o Ghortacis-sas ime)

[Σκηνή 2]

4)=δ), 8 στ.

	[Dolceta]	
35 --> O o.G g I	Calos se urisc', afed <u>imu</u> , <u>timi</u> ci dhich <u>i</u> ossignis, chi epadha pu'rtha na critho, dhich <u>ia</u> na masse crign <u>is</u> .	.eE mM iI .sS i I c
	[Vassiglias]	
i E e O o R r	Ghiglia <u>calos</u> <u>euricame</u> , <u>cori</u> , <u>tin</u> afedhiassu, pu'sse xanthi chie <u>omorfi</u> chi olaspr'i foressiassu!	C a A t T
G g	Essi miasis arghodissa, miasis chie rigopula	-
40 I i O o S s.	ch <u>i</u> apo macra su fenete pos isse argho <u>dop</u> ula. Se ida tin eferete <u>chi</u> apitis <u>dhe</u> miglite?	r R o O h H g
S s A a S s.	An eghiete crissim <u>ata</u> , <u>obrostis</u> na ta pite.	G .o O <--

O Giorgios-sas + o Ghortacis ime

5), 10 στ.

	[Catigoros/Erastis ;]	
→ O o. G g I i	Miglisse prot', adherfogh <u>te</u> , apu'pes pos tha <u>mnoxis</u> , a dhe <u>mas</u> dhossi ta flurg <u>ia</u> , <u>essi</u> tha <u>mas</u> ta dhossis.	.e E m MiI .sSaAsS .s
	[Fiorentinos]	
45 E e O o	Apitis <u>idha</u> z'omorf <u>ies</u> <u>chie</u> ta perissa <u>cagli</u> , o <u>logos</u> opu'thela po efthis eghathi pagli.	S i I c C -
R r G g I i	<u>Pagli</u> <u>gia</u> to ghatir <u>issas</u> tha ualo tin argh <u>issas</u> chie t'ala t'apodhegl <u>ipa</u> peteta ch <u>i</u> apatissas.	a A t T r R -
O o S s. 50 S s A	Tu enusmas efae ecato <u>chie</u> t'alunu dhiac <u>ossa</u> <u>chi</u> eme tu cacoris <u>icu</u> cich <u>ignia</u> pedac <u>ossa</u> .	o O h H
	[Dolceta]	
a S s. -	Ca <u>comirgia</u> chie dhist <u>ighia</u> na dhiri to corm <u>issu</u> chie ponus alefterotus na siri i chiefag <u>lissu</u> .	g G .o O ←

O Giorgios-sas (ή ... ime) + o Ghortacis-sas ime (ή + o Ghortachios)

6), 8 στ.

	[Fiorentinos]	
→ O o. G g I i E	Megli chie roui mu'ghisse, <u>ogia</u> na me grem <u>issi</u> , puri to cacorisico, <u>gia</u> na me catagl <u>issi</u> .	.sSaAs S .s S
	[Vassiglias]	

55	e O o R	To <u>m</u> egli <u>c</u> i perissepse <u>ch</u> 'ithele na <u>t</u> o <u>g</u> hissi; chi'essi, uu <u>al</u> ochiefale, min itheles gglistrissi! [Dolceta]	i I c C a A t
	r G g I i O o S s.SsAaSs.I	Afedi, <u>t</u> i <u>g</u> oronassu cagnis na su ti <u>g</u> lepsi, dhe the <u>g</u> lis cami <u>b</u> oreto <u>p</u> ola na ti(n) xetrexis? Totes, afedi uass <u>g</u> lia, dhen it <u>h</u> ela magnissis	T r R o O h
60	i M m E e.	<u>ch</u> ie <u>m</u> e <u>m</u> aghi <u>er</u> gia chie spathia na <u>t</u> one <u>p</u> olemissis?	HgG.oO <--

O Giorgios-sas ime + o Ghortacis-sas (ή + ... ime)

7)=ε), 12 στ.

→	Oo. Gg Ii Ee -	[Vassiglias] Ma aftos o <u>l</u> ogos, <u>g</u> ligieri, stimarismo dhen eghi chie ti dimitu passa is gireugi chie xetreg <u>h</u> i. [Dolceta]	.o O g G
	O -	Ec'im', afedimu, chi <u>e</u> go acriuanathremegni chie <u>m</u> e maghi <u>er</u> gia chie spathia imun sidirismegni.	e E .e E m M iI .sS iI
65	o R r G g I i O	<u>Ch</u> 'irthan me ta dhucata <u>o</u> s gia na me sifugniarun chie ti dimimu tis ftoghis ithelasi na parun. Ma par', afedi, <u>t</u> a flurgia, sa thes na to da dhossis chi'axia pola s'efgharisto stin edhichissu <u>gn</u> ossi. [Vassiglias]	c C a A t T r R o
70	o Ss. SsAaS	Pareta, <u>c</u> ori, ta flurgia, pareta ta dhucata, <u>ch</u> ie <u>d</u> highieris <u>t</u> us ta'ua <u>e</u> s ta <u>s</u> fachiela <u>s</u> ta matia. [Fiorentinos]	O h H g
	s. I i M m E e.	<u>G</u> ia na <u>s</u> u po, pateramu, <u>ch</u> ie na mu sibathissis, cachi'c <u>a</u> mes, <u>m</u> a to <u>T</u> heo, ti simergnissu crissi.	G .O o <--

O Giorgios-sas ime + o Ghortacis ime ego (ή + o Ghortachios)

8)=στ), 12 στ.

→	O o. G	[Vassiglias] Stechie tudha 'pu stechiesse, chienurgio ¹³ <u>m</u> u auocato, <u>m</u> i sirune ti glossassu m'ena comati uato. [Fruri ? ¹⁴]	.e E m M i I .s S a
75	g I i E e	Stassu, chiera, sto salossu ch'i arghodi tha dhiauune, na mi da dhu da caglissu <u>ch</u> ie xecusulathune. [Dolceta]	A s S .s S o O i I h
	O o R r G	Dhen <u>c</u> i'gho ghria z'arghodes, m'ulotus to fussato; to dhichiomu thena to po ebros is to <u>r</u> igato. [Vassiglias]	H c C a A t
80	- g I i O o S	Peto, chiera, to dhichiossu chi orpiso, sto Theomu, <u>t</u> o dhichiossu thena gieg <u>n</u> i, macari na'n <u>ch</u> i o <u>g</u> ios mu. [Dolceta]	T r R o O h
	s. S s A a S	Afedi, o giossu in' adrasmu! Sto fos ci lefterias <u>t</u> a <u>g</u> hiergiamu ton ugalane apo uathia <u>s</u> clauia! [Fiorentinos]	- H g G
	s.	Chiera, chi'eparapatisses chie came to staurossu	-

¹³ Πολύ ασυνήθιστη μοιάζει η κλητική *καινούργιο* αντί -ε. Ανάμεσα σε σύνολο 605 αρσενικών κλητικών σε -ο βρέθηκαν μόνο 5 από επίθετα (Henrich 1976, 270 και 276.)

¹⁴ Ο Κεχαγιόγλου (1988, 61) σημείωσε πως οι στίχοι 75-76 μπορεί να εκφέρονται και από τον βασιλιά.

- chi'alu s' epepsa ch'isfales na uris to risicossu. .o O ←

O Giorgios-sas (ή ... ime) + o Ghortachios-sas ime

9)=ζ), 8 στ.

		[Dolceta]	
85 ⇒	O o. G	<u>O</u> risichie tu risicu, <u>olos</u> isse dhicosmu! Dhe berno alo, oste na so, ma to griti tu cosmu!	.sSoOil h
		[Catigoros]	
	g I i E e O o R r G	Eghie, chieramu, edirissi chi'eghie ta logia liga, chi'aftos o gnios, apu thoris, ine pedhi tu riga.	H c C a A t T r R
		[Dolceta]	
90	gIiOoSs. S s	Gi'afto chi'ego tha tu milo, oste na me gnorissi, giati aformin egireuga na'rtho chi'ego sti grissi.	o O h H g
		[Vassiglias ; ¹⁵]	
	A a S s.	Ego, chiera, dhe d'orpisa, ma epa'ne apatostu; na sissis, mi done drapis chie petuto chi'obrostu.	G .o O ←

O Giorgios-sas (ή ... ime) + o Ghortachios

10)=η), 12 στ.

		[Dolceta]	
⇒	I i M m E e. O o.	Thimasse, Fiorentinomu, thimasse, canacari, thimasse ode s'eferane dhemenō i crussari?	.s S a A s S
		[Fiorentinos]	
95	- G g	Thimame, is to Cairo sti filachi m'euala chi'eugiena stu sultanu obros chi'etimame megala.	.s S i I c C a A
		[Dolceta]	
	I i E e O o R r G	Thimasse, Fiorentinomu, pu'rghumun chi'eurighnasse, ci boces to rodhostama pu'ghina chi'elugasse? Thimasse, Fiorentinomu, chie giada dhe thimasse?	t T r R o O h H g
100	- g I i o O S s. S s A a S s.	Me ta psila pocamissa eferna chi'alassasse. Thimasse oden epitune to digho me to xidhi ch'epirasse chi'ecamame etuto to taxidhi? Matiamu, Fiorentinomu, cagnis pos dhe gnorisis! Vagnis ta matia ghamila chie dhe d'anedranisis.	- G .o O .e E m M i I .o O g G e E ←

Ime o Giorgios-sas + ego ime o Ghortachios-sas (ή + ego ime o Ghortachios)

11)=θ), 12 στ.

		[Fiorentinos]	
105 ⇒	O o. G g I	A di gnoris', afedimu, ti(n) xenotopismegni, paracalosse, chirimu, dhosmu soi crimegni.	.s S a A s S .s
		[Dolceta]	
	i E e O o R	Dhe m'idhes gi dhe m'ixeres chi'eme camian imera? Acusses o sultanosmas an ighie thigatera?	S i I c C
		[Fiorentinos]	
110	r G g I i O o S s.	Tharo na 'lega, ighie mia, ma'go na mi din idha, gi padremegni na'tone gi puri corassidha.	- a A t
		[Dolceta]	

¹⁵ Ο Κεχαγιόγλου (1988, 62) σημείωσε πως οι στίχοι 91-92 μπορεί να λέγονται και από άλλο πρόσωπο.

S s A	Pos isse, schile, dhimuros chie m'eghis gastromegni	T
a	ch'ime sarada imero; ti tha gieno i caimegni?	r R
S s.	Ma tutane ta magula thelo na zagurnisso	o O
I i M m	chie tutes ci plexudhesmu thelo suromadhisso.	h H
115 E e.	Ghortasso ithela chi'ego ema apo to dhicossu;	g G
-	afto pu mu'comes eme dhen itane prepossu.	.o O ←

O Giorgios-sas ime + o Ghortacis-sas (ή + o Ghortachios)

12)=ι), 12 στ.

		[Vassiglias]	
-->	E e G g	Sfugixē ta matachiassu chie pemu agagli-agagli	.s S i I
	O o. I i	chie pesmu pu to gnorisses tuto to paglicari.	c C
		[Dolceta]	
120	M	Afedismu sto Cairo, tu topu o sultanos,	a A t T
	m Ee.Oo.G	mia lepri tu chiedo thichie is to chiefagli apano.	r R o
	g I i E e	Chi'ane tha pis gia ci giatrus, pola tus exetregghi	O
	O o	chi'ane tha pis gia uotana, o cosmos ossa eghi.	h H
	R r	Cagnis giatros tu ipene, to giossu gia na paru(n),	g
	G	sfighto na tone camune, to ematu na ualu.	G .o O
125	-	Chi'epepe tus crussarustu sci Talathias ta meri	.e E m
	g I i	chi'epira to rigopulo, odimos calochieri.	M
	O o S s.	Sclauachi tu to ferane chi'acriuagorasseto	i I .o
	-	gia n'alifti to ematu na giagni, categhieto.	O g G e E <--

Ego ime o Giorgios + ego ime o Ghortacis

[ΧΑΣΜΑ]

13)=α), 12 στ.

		[Vassiglias]	
→	O o. G g	Ma tutos o dhaghtilidhos ine pola megalos.	-
130	I i E e O o	Acrostathite mia stigmati, na ferun chie ton alo.	.s S
	R	Amete, pete tis xanthis, na pite tis signioras	a A s S .s S
	r Gg Ii Oo	na'rthi to ggligoriteron etutine tin hora.	o
	S	Epa, chiera, mas etighie mia dhiafora megagli:	O i
	s.	etuti apo to thanato to giomas ighie ugagli.	I h H
135	S s A a S	Chie lei pos o giucasmas, chie lei pos o giosmas	c C a A
	s.	etuti na'tan aformi chi'eurethichien obrosmas;	t T r R
	I i M	chie lei chie z'athiuoles -chie miasi na'n chi aglithia-	-
	m E e. E e	chie mono pu dhen eghune ci martirgies uoithia.	o O
		[Dolceta]	
	G g O o.	Chiera, chi'efiglissestone to giossu ode don idhes.	h H g
		[Vassiglissa]	
140	-	Ma'go, chi'a don efiglissa, pu'ssune chie mas idhes?	G .o O <--

O Giorgios-sas ime ego + o Ghortachios-sas (ή + o Ghortachios ime)
 ή *Ego ime o Giorgios-sas* + “ “ “ (ή + “ “ “)

14), μόνο 6 στ.

[Dolceta]

→	O o. G g I i E e O o R r G g I i O o S s.	Ma'go 'pu to bateramu catara 'gho parmegni: Chiera, chi'a don efiglisses, ime xechorismegni. Paracalosse, rigissa chi arghodissa megagli, na tu giagiris to figli, na me gnorissi pagli.	.e E n N i I .s S a A s S .s S i I r R c C .o O ←
145	S s A a S s.	Is to dhexitu magulo tu dhosse ena filachi chie sto seruotu magulo ena palamidhachi.	

O Giorgios-sas + o Cris(!)-sas ime (ή + o Cris ime)

15), 10 στ.

[Fiorentinos]

-->	O o. C c R r 150 I i	Dolcetamu, ta matiamu! Dolcetamu, to fosmu! Essi'ssune to tharosmu chie o xemistemosmu. Pare, Dolceta, to spathi chi'ego tha steco obrossu chi'o,ti orisis cameme, sclauos im' edhicosu.	.u V s S .s S i I r R
	T t I i C c O o S s. S s V u. I i	[Dolceta] Afis sti thichi to spathi chi'as in' sibathismena ta logia t'amoloita chie ta moloimena. Dhoxa na eghi o Theos, apu'feres to nussu, chi'essi, afedi uassiglia, sibathisse tu giussu.	c C .o -
	155 M m E e.	[Vassiglias] Calostine ti gnifimu, tin axiamu ti zogia, pu bichie sto palatimu me timimena logia.	O .e E m M i I ←

O Criticos-su(!) (ή -sas ;) ime + ime o Cris-su.

Συνοπτικός ΠΙΝΑΚΑΣ των συνδυασμένων κρυπτοσφραγίδων με τα δύο ονομαστικά στοιχεία του Γεωργίου Χορτάτση/Χορτάκιου απ' όλο το παραδομένο κείμενο

Στίχοι	Κατιούσες κρυπτοσφραγίδες		Ανιούσες κρυπτοσφραγίδες
<i>Σκηνή 1</i>			
1)	1-10 O Giorgios-sas	+	o Ghortacis -sas
	[χάσμα]		
2)	11-22 O Giorgios-sas ime	+	o Ghortachios-sas ime
	[χάσμα]		
3)	23-34 Ego ime o Giorgios-sas	+	ego ime o Ghortacis
	ή “ “ “ “ “	+	o Ghortacis -sas ime
<i>Σκηνή 2</i>			
4)	35-42 O Giorgios-sas	+	o Ghortacis ime
5)	43-52 O Giorgios-sas/ime	+	o Ghortacis -sas ime
	ή “ “ “ “	+	o Ghortachios
6)	53-60 O Giorgios-sas ime	+	o Ghortacis -sas/ime
7)	61-72 O Giorgios-sas ime	+	o Ghortacis ime ego
	ή “ “ “ “	+	o Ghortachios
8)	73-84 O Giorgios-sas/ime	+	o Ghortachios-sas ime
9)	85-92 O Giorgios-sas/ime	+	o Ghortachios
10)	93-104 Ime o Giorgios-sas	+	ego ime o Ghortacis -sas
	ή “ “ “ “	+	ego ime o Ghortachios
11)	105-116 O Giorgios-sas ime	+	o Ghortacis -sas
	ή “ “ “ “	+	o Ghortachios
12)	117-128 Ego ime o Giorgios	+	ego ime o Ghortacis
	[χάσμα]		

13)	129-140	O Gieorgios-sas ime ego	+	o Ghortachios-sas/ime
		ή Ego ime o Gieorgios-sas	+	“ “ “ / “
14)	141-146	O Gieorgios-sas	+	[o Cris -sas ime
15)	147-156	O Criticos-su/sas ime	+	ime o Cris -su].

Στατιστική και συμπεράσματα

Σ' όλα τα δίστιχα από την αρχή ως τον στ. 140 βρίσκονται λοιπόν γράμματα συνδυασμένων ονομαστικών κρυπτοσφραγίδων. Ως πλαίσιά τους επαναλαμβάνονται μάλιστα τα ίδια τμήματα που είδαμε για το ειδικότερο πατριδωνυμικό (τα παράγωγα του *Ρέθυμνο*[ν]/*Ρέθεμνο*), και πάλι φυσικά οι κρυπτοσφραγίδες δεν «γεφυρώνουν» τα χάσματα μετά τους στ. 10, 22 και 128. Τώρα δεν υφίσταται καν η διακοπή κρυπτοσφραγίδων ανάμεσα στους στ. 43 και 60 που διαπιστώσαμε στη σειρά του πατριδωνυμικού. Εδώ σε κάθε στίχο κατά κανόνα υπάρχει τουλάχιστον ένα γράμμα ή κατιούσας ή ανιούσας κρυπτοσφραγίδας (με δύο εξαιρέσεις: στους στ. 5 και 100 λείπει τέτοιο γράμμα), ως επί το πλείστον όμως το λιγότερο ένα γράμμα από και τις δύο. Παρατηρούμε και τον εξής κανόνα: Στα τμήματα 1-13, όπου δηλ. αναφέρονται αποκλειστικά στον έναρθρο τύπο της ονομαστικής τόσο το βαφτιστικό όσο και το επώνυμο, το *o Gieorgios* εμφανίζεται μόνο στις κατιούσες και το *o Ghortac(h)i(o)s* αποκλειστικά στις ανιούσες κρυπτοσφραγίδες. Το *o Gieorgios* υπάρχει ως κατιούσα ακόμα και στο 14^ο τμήμα. (Ενώ σε άλλα έργα του ποιητή απαντούν επίσης, αν και λιγότερες, κρυπτοσφραγίδες με το δημοδέστερο *o Gieorgis*, εδώ βλέπουμε μόνο τον επίσημο τύπο σε *-ios*.) Το πατριδωνυμικό *o Criticos* του τμήματος 15 συναντάται ως κρυπτοσφραγίδα του Γ. Χορτάτση π.χ. και στον *Μπιστικό Βοσκό* και τη *Βοσκοπούλα* του:¹⁶ *Μπιστικός Βοσκός*, Πράξη III, σκηνή 9, στ. 63-72, και Πράξη V, σκ. 8, στ. 25-34· *Βοσκοπούλα*, στ. 89-100, 157-168, 193-204, 257-268, 269-276, 277-288, 313-324, 329-340 και 341-352. Το λόγιο *o Cris* όμως - εδώ στις ανιούσες κρυπτοσφραγίδες των τελευταίων δύο τμημάτων 14 και 15 - ο Χορτάτσης δεν το χρησιμοποιεί ως κρυπτοσφραγίδα στα άλλα του έργα. Ας σημειωθεί ότι επίσης σ' *ολόκληρη* τη *Βοσκοπούλα* εκτείνονται οι κρυπτοσφραγίδες του ποιητή, δηλ. και στα 47 τμήματα των 8 ή 12 ενδεκασύλλαβων εκεί στίχων (= δύο ή τριών τετράστιχων στροφών) - όπως σ' όλη την *ΕΝ*. Τα «γεμίσματα» της τελευταίας δείχνουν άνιση συχνότητα: Ενώ τα *ime* και *sas* είναι περίπου εξίσου συχνά (απαντούν 27 και 24 ή 25 φορές, αντίστοιχα, συν μία φορά, το πολύ δύο, το *su*), το *ego* απαντά μόνο 9 φορές.

Ο επάνω κανόνας 4 της αναλογίας ανάμεσα στον αριθμό στίχων του τμήματος που περιέχει μια κρυπτοσφραγίδα και τον αριθμό των γραμμάτων του ονόματος ή πατριδωνυμικού (συμπεριλαμβανομένων και αυτών του γεμίματος ή των γεμισμάτων), στα αποσπάσματά μας τηρείται απόλυτα: δηλ. εάν η περικοπή έχει π.χ. 12 στίχους, τότε και το όνομα/πατριδωνυμικό (ενδεχομένως συν το γέμισμα) σε κάθε κατεύθυνση (π.χ. *o Gieorgios-sas* ή *o Ghortachios*) περιλαμβάνει τουλάχιστον 12 γράμματα. Αυτό σημαίνει πως π.χ. σε τμήματα 12 στίχων τα 10 γράμματα του *o Gieorgios* ή του *o Ghortacis* δεν θα αρκούσαν - χρειάζεται κάποιο γέμισμα. Στην *ΕΝ* - όσο μας σώζεται - ο Χορτάτσης έβαλε όμως επίσης τουλάχιστον από ένα γέμισμα δίπλα στα *o Gieorgios* και *o Ghortacis* σ' εκείνες τις κρυπτοσφραγίδες, των οποίων το τμήμα περιλαμβάνει μόνο 10 ή 8 ή 6 στίχους. Τη μοναδική περίπτωση, όπου τα σχετικά γράμματα και οι στίχοι του τμήματος είναι ισάριθμα (10:10), αποτελεί η ανιούσα κρυπτοσφραγίδα του τελευταίου τμήματος, των στ. 147-156· πρόκειται συγχρόνως για τη μόνη βέβαιη περίπτωση με το γέμισμα *su*: στην κατιούσα του ίδιου τμήματος βγαίνει *su* ή *sas*.

Παρατηρούμε ακόμα ότι και τα 15 τμήματα των συνδυασμένων κρυπτοσφραγίδων κλείνουν σε ζυγούς στίχους, τα 8 τμήματα (αρ. 2, 3, 7, 8, 10-13) σε από 12 στίχους, τα 3 (αρ. 1, 5, 15) σε 10 στίχους, άλλα 3 (αρ. 4, 6, 9) σε 8 στίχους και μόνο ένα (αρ. 14) σε 6 στίχους. Έτσι κάθε τμήμα έχει έκταση 3 ως 6 δίστιχων. Και δεν θα είναι βέβαια σύμπτωση ότι όλα τα τμήματα λήγουν με τον τελευταίο στίχο του λόγου ενός δρώντος προσώπου: Τα 15 τμήματα περιλαμβάνουν από έναν ως έξι λόγους-παρτίδες των δρώντων (έναν λόγο: αρ. 2 και 14· δύο

¹⁶ Henrich (2010, 183, 185, 189 και 190).

λόγους: αρ. 1, 4, 12· τρεις: αρ. 5, 6, 10, 13, 15· τέσσερις: αρ. 7, 9, 11· πέντε: αρ. 3· έξι λόγους: αρ. 8).

Σαν να μην έφταναν όλες αυτές οι κρυπτοσφραγίδες, υπάρχουν ακόμα, και μάλιστα πάλι ακριβώς μέσα στα πλαίσια των ίδιων 15 τμημάτων, *επιπλέον* 30 λύσεις (15 κατιούσες συν 15 ανιούσες κρυπτοσφραγίδες· δηλ. εδώ η παρουσία τους είναι ανελλιπής!) με το γενικότερο πατριδωνυμικό *O Cri(tico)s / Apo ti Griti*:

Σκηνή 1

1) 1-10:	O Criticos	ime	+	o Criticos-sas
2) 11-22:	O Criticos-sas	ime	+	o Criticos-sas ime
3) 23-34:	<u>Apo ti Griti</u>	-ssas ¹⁷	+	o Criticos-sas

Σκηνή 2

4) 35-42:	O Criticos-sas		+	o Criticos
5) 43-52:	O Criticos-sas		+	o Criticos-sas ime
6) 53-60:	O Criticos-sas	ime	+	o Criticos-sas
7) 61-72:	O Criticos-sas	ime	+	o Criticos-sas ime ego
8) 73-84:	O Criticos-sas	ime	+	o Criticos-sas ime
9) 85-92:	O Criticos		+	o Criticos(-su ;)
10) 93-104:	O Criticos-sas	ime ego	+	ego ime o Criticos-sas
11) 105-116:	O Criticos-sas	ime	+	o Criticos-sas ime
12) 117-128:	Ego ime	o Criticos	+	o Criticos-sas ime
13) 129-140:	O Criticos-sas	ime ego	+	o Criticos-sas ime
14) 141-146:	O <u>Cris</u>	-sas ime	+	o <u>Cris</u> -sas ime
15) 147-156:	O <u>Cris</u>	-sas ime ego	+	ime o <u>Cris</u> -su
	ή O Criticos-su/sas	ime	+	“ “ “ “

Ας δοθεί κι εδώ ακόμα ένα τμήμα ολογράφως, το 10^ο, των στίχων 93-104:

[Dolceta]

→	Oo.CcR	Thimasse, Fiorentinomu, thimasse, canacari,	.s S a
	r I i	thimasse ode s' eferane dhemeno i crussari?	A s S .s
		[Fiorentinos]	
95	T t I i C	Thimame, is to Cairo sti filachi m' euala	S o O
	c O o S	chi' eugiena stu sultanu obros chi' etimame megala.	c C i I
		[Dolceta]	
	s. S s	Thimasse, Fiorentinomu, pu' rghumun chi' eurighnasse,	t T i
	A a S s.	ci boces to rodhostama pu' ghina chi' elugasse?	I r
	I i M m E	Thimasse, Fiorentinomu, chie giada dhe thimasse?	R
100	e. E e	Me ta psila pocamissa eferna chi' alasasse.	c C
	G	Thimasse oden epitune to digho me to xidhi	.o O
	-	ch' epirasse chi' ecamame etuto to taxidhi?	.e E
	g O o.	Matiamu, Fiorentinomu, cagnis pos dhe gnorisis!	m M i I .o O
	-	Vagnis ta matia ghamila chie dhe d' anedranisis.	g G e E ←

O Criticos-sas ime ego + ego ime o Criticos-sas.

Συνοπτικά βλέπουμε μάλιστα τη σύγχρονη εμφάνιση των συνδυασμένων κρυπτοσφραγίδων (στα ίδια πάντα σημεία του κειμένου), με και τα τέσσερα ονομαστικά στοιχεία τους, ο Giorgis,

17 Πρβλ. τις 7 – ενμέρει κατιούσες, ενμέρει ανιούσες – κρυπτοσφραγίδες *apo ti G/Criti* σε δύο ποιμενικά του: 1 φορά στον *Μπιστικό Βοσκό*: Πράξη II, σκ. 1, στ. 1-10, αλλά 6 φορές στη *Βοσκοπούλα*: στ. 73-80, 101-112, 121-132, 237-244, 245-256 και 305-312 (Henrich 2010, 181/2, 185/6, 189/90). Στο λατινογράμματο σύστημα τα εγκλιτικά ενώνονταν με τη «δυνατή» λέξη· γι' αυτό, λόγω της σχέσης γραφής και προφοράς στα ιταλικά, μετά από φωνήεν στο τέλος της δυνατής λέξης γράφονταν με *διπλό* s- τα sas/su.

ο Ghortac(h)i(o)s, ο Cri(tico)s και ο Rethē/imgnio(ti)s, σε 6 τμήματα: 3, 4, 7, 8, 11 και 13. Απορεί κανείς για τον τεράστιο κόπο που κατέβαλε ο Χορτάσης για να εφοπλίσει το έργο με τόσες και τόσες κρυπτοσφραγίδες του.

Παρά λοιπόν την πιθανή μεσολάβηση κυρίως προφορικής παράδοσης τριών περίπου αιώνων, με βάση την οποία οι Manusakas και Puchner (1988, passim) τόσο μεθοδικά αποκατέστησαν το κείμενο των δυο σκηνών, βγαίνουν ακόμη αλώβητες οι κρυπτοσφραγίδες με τα δύο ονομαστικά στοιχεία (το γενικότερο: το επώνυμο Ghortac[h]i[o]s· το ειδικότερο: το βαφτιστικό Gieorgios) και τα δύο πατριδωνυμικά του ποιητή (το γενικότερο της Κρήτης και το ειδικότερο του Ρεθύμνου)!

Αυτό το αποτέλεσμα είναι δηλαδή θαυμάσια ένδειξη για το πόσο κοντά στο αρχικό ποιητικό κείμενο έμειναν οι δυο σκηνές στις καλύτερες από τις κρητικές και γενικά απ' όλες τις ελληνικές έμμετρες παραλλαγές της *Ξεχασμένης Νύφης*.

Ως κατακλείδα ας ειπωθεί ακόμα πως ο εγκαινιαστής του κρητικού δράματος συνέγραψε, όσο τουλάχιστον γνωρίζουμε σήμερα, όχι λιγότερα από εφτά πολύ διαφορετικά έργα: μία τραγωδία (την *Ερωφίλη*), τρία «ποιμενικά» (την *Πανώρια*· τον *Μπιστικό Βοσκό* και τη *Βοσκοπούλα*¹⁸) και δύο ή μάλλον τρεις κωμωδίες (τον *Κατσούρμπο*, τον *Στάθη*¹⁹ και την *Ξεχασμένη Νύφη*· η τελευταία δεν αποκλείεται όμως και να ήταν φάρσα, έμμετρο μυθιστόρημα ή έμμετρη νουβέλα²⁰). Κατά κάποιον τρόπο έχουμε λοιπόν κι εδώ μια «συνέχεια»: Συνεχίζεται και ολοκληρώνεται ο κατάλογος των έργων του κορυφαίου ποιητή. Επίσης και τα *δεκατέσσερα* μη φοσκόλεια *Ιντερμέδια* του Κρητικού Θεάτρου (τα από τέσσερα της *Ερωφίλης*, της *Πανώριας* και του *Κατσούρμπο*, καθώς και τα δύο του *Στάθη*) είναι δικά του.²¹ Αν αριθμήσουμε μάλιστα ξεχωριστά τα *Ιντερμέδια*, εφόσον αυτά - ως γνωστό - είναι ανεξάρτητα μικρά δραμάτια, γνωρίζουμε 21 έργα του. Πρόκειται λοιπόν οπωσδήποτε για τον πολυπλευρότερο από τους ελληνόφωνους ποιητές της βενετοκρατούμενης Κρήτης, ο οποίος δίκαια ονομάστηκε ο Shakespeare της μεγαλονήσου.

Βιβλιογραφία

- Henrich, Günther Steffen: *Κλητικές και γενικές σε -ο από αρσενικά σε -ος στα μεσαιωνικά και νέα ελληνικά*, διδακτορική διατριβή Θεσσαλονίκη 1976.
- Henrich, G. S.: „Als Kundschafter der Johanniter in Rumelien – zu Leben und Werk des rhodischen Dichters Man. Limenitēs (15. Jh.)“. Στο: *Φιλερήμου Αγάπησις (Τιμ. Τόμ. για τον Α.Γ. Τσοπανάκη)*, Ρόδος 1997: 155-183 (ελλ. περίληψη 179).
- Henrich, G. S.: «Ποιος έγραψε την *Άλωση Κ/πόλεως* ;». Στο: *Κωνσταντινούπολη – 550 χρόνια από την Άλωση / Constantinople - 550 años de su caída II*, Granada 2006: 405-414.
- Henrich, G. S.: „G. Chortátsis: Autor aller 14 nicht foskolosschen Intermezzi des Kretischen Theaters“. Στο: *Έπεα πετρόντα R. Dostálové k narozeninám*, Brno 2009: 107-128.
- Henrich, G. S.: «Ο Γ. Χορτάσης ποιητής του *Πιστικού Βοσκού* και της *Βοσκοπούλας*». Στο: *Ευτυχισμός (Τιμή στον Ε.Γ. Καψωμένο)*, Ιωάννινα 2010: 179-192.
- Henrich, G. S.: «Ο Ghortacis ο Gieorgios – η μαρτυρία των „κρυπτοσφραγίδων“ για τον ποιητή του *Στάθη*». Στο: Γιάννης Μαυρομάτης και Νίκος Αγιώτης (επιμ.), *Πρώιμη Νεοελληνική Δημόδης Γραμματεία [= Neograeca Medii Aevi VI]*. Ηράκλειο: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη 2012: 423-438.
- Κεχαγιόγλου, Γεώργιος: βιβλιοκρισία του Manusakas/Puchner: *BZ* 81,1 (1988) 59-62.
- Legrand, Émile (επιμελ.): *Bibliothèque grecque vulgaire*. Tome 2. Paris 1881 / φωτοτυπική ανατύπωση, Αθήνα 1974.

¹⁸ Henrich (2010)

¹⁹ Henrich (2012)

²⁰ Κεχαγιόγλου (1988, 59-60)

²¹ Henrich (2009)

- Manusakas, Manusos I. / Puchner, Walter: *Die vergessene Braut. Bruchstücke einer unbekannteren kretischen Komödie des 17. Jahrhunderts vom Typ AaTh 313c*. Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften (Phil.-hist. Klasse, Sitzungsberichte, 436. Band / Mitteilungen des Instituts für Gegenwartsvolkskunde Nr. 14) 1984.
- Πούχνερ, Βάλτερ: *Η Ξεχασμένη Νύφη – από την ιταλική Αναγέννηση στο ελληνικό λαϊκό παραμύθι* (Παραμυθολογικές μελέτες Α'), Αθήνα, εκδ. Αρμός, 2011.
- Vincent, Alfred (επιμ.): *M.A. Φόσκολου Φορτουνάτος, κριτική έκδοση, σχόλια, μετάφραση*. Ηράκλειο Κρήτης 1980.